

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

124:1 • 2004

Meddelanden

”Childhood and the State – the State of Childhood”¹

Konferensen ”Childhood and the State – the State of Childhood” var den andra som anordnats av sammanslutningen The Society for the History of Children and Youth (SHCY). I programmet redovisades inte mindre än 79 paper fördelade på 27 tvåtimmarssessioner. I enlighet med den anglosaxiska traditionen lästes dock de flesta uppsatserna direkt från manus, vilket ibland begränsade utrymmet för diskussion.

Bland deltagarna märktes såväl doktorander som mer etablerade forskare, vilket underströk intrycket att forskning om barns historia är ett expanderande fält. Konferensbidragen avsåg att problematisera förhållandet mellan stat och barn i ett historiskt perspektiv. Framförallt behandlades amerikanska förhållanden men även Tyskland, Frankrike, Nya Zeeland, Storbritannien och Sovjetunionen berördes. Perioden 1880–1945 stod i fokus med tyngdpunkt på tiden kring andra världskriget. Det är uppenbart att forskning om barns historia har intressanta beröringspunkter med forskning om välfärdssystem, social policy och samhällsbyggande, jämställdhet, genus och så vidare. Valet av empiriskt material speglade hur historisk forskning nu bygger på alla typer av källor – från media och populärkultur, bilder och oral history till mera konventionella material från lagstiftning och domstolspraktiker eller pedagogisk litteratur och uppfostringsmanualer.

Konferensen visade att forskning kring barn och barndom har stor bredd och en uppenbar förmåga att bidra till vår förståelse av generella historiska processer. Men den gav även prov på att detta inte är självklart. På SHCY-konferensen tenderade barn och barndom ibland att behandlas som en randfråga till andra mer övergripande frågor som amerikansk identitet, nationsskapande processer eller välfärdspolitik. Naturligtvis måste barn- och barndomshistorisk forskning relateras till andra stora förändringsprocesser, men den får inte reduceras till exempel eller illustrationer av dessa processer. I det följande har vi därför försökt att fokusera det specifikt barn- och barndomshistoriska. Det är omöjligt att i en så här kort översikt nämna alla paper. Istället har vi valt att lyfta fram vissa bidrag; till exempel sådana med särskilt intressanta anslag eller bidrag som, uttalat eller outtalat, stod i kontrast till varandra. I vår översikt har vi samlat dem runt en rad olika teman som barns villkor i krigstid och fredstid, kulturproduktion för barn, föreställningar om barns kroppar, hälsa och sexualitet som viktiga aspekter av

1. Publicerad med tillstånd från H-Education Network.

nationsbyggande, välfärdsinstitutioner för barn, liksom barns rättigheter och slutligen bilder av barn och barndom. På så vis görs konferensens bredd rättvisa samtidigt som det ger oss utrymme för egna kommentarer kring konferensens bidrag.

Barn i krigstid

Barn har i åtskillig forskning tillskrivits en betydelsefull del i nationsbyggandet. Barn anses symbolisera nationens framtid, vilket motiverar att barns uppväxtvillkor, fostran och hälsa övervakas noggrant i nationalstaten. I tider av krig accentueras nationens behov av en livskraftig befolkning samtidigt som krigstillstånd har en betydande inverkan på befolkningens levnadsvillkor, inte minst barns. Vad krig har betytt för inte bara barns uppväxtvillkor, utan också för synen på barn och barndom under olika tidsperioder och i olika delar av världen, är således en relevant fråga. På SHCY-konferensen berördes den i flera olika paper. Brian J Els och Lydia Murdochs paper handlade om hur Tyskland respektive Storbritannien hanterade frågan om barns välfärd under första världskriget. Medan de styrande i Tyskland enligt Els satsade på mödrahjälp och -hälsovård, beskrev Murdoch den brittiska barnvården under kriget som huvudsakligen kopplad till institutioner. Det som enligt Murdoch främst oroade brittiska myndigheter och organisationer var barnens beteenden som vittnade om bristande självkontroll och därmed ansågs äventyra deras utveckling till goda och nyttiga medborgare.

Krig har dock inte alltid tillskrivits en negativ påverkan på barns levnadsvillkor. Valentina Tikoff beskrev i sitt paper om Spaniens krig under 1600-, 1700- och 1800-talen istället hur unga utsatta pojkar utbildades till sjöofficerare och därmed fick en möjlighet till socialt avancemang. På så vis porträtterades barn som krigets offer såväl som dess vinnare – åtminstone i något avseende. Samtidigt är bilden av barnens betydelse för nationalstatens krigföring tydlig. Barn har använts i krig på många olika sätt och de utgör en viktig målgrupp för all politisk propaganda. Todd Alexander Postol visade i sitt paper hur tidningspojkers försäljning av krigsfrimärken delvis försörjde den amerikanska krigsindustrin under andra världskriget. Pojkarna bidrog också till att stärka den amerikanska patriotismen och underbygga känslor av hat gentemot fienden, det vill säga tyskar och japaner. Känslor av hat var också en av flera beståndsdelar i de radioprogram riktade till barn i Sovjetunionen som Julie de Graffenrieds paper handlade om. Därmed visade hon hur spridningen av föreställningar via exempelvis medier kan vara en produktiv faktor i nationsskapande processer under krigstid. John Kuykendall gav ytterligare exempel på detta då han talade om den omfattande populära bokproduktion riktad mot unga pojkar som fanns i Tyskland åren 1939 till 1942. I böckerna förhärligades den självuppoftande unge mannen som gav sitt liv för nationen.

I flera paper och sessioner blev det således tydligt att barn har använts och till-

skrivits stor betydelse i nationsskapande processer inte minst i konflikter. Barns aktörskap i krig kan i detta avseende ses som en ny infallsvinkel som skulle kunna bidra till en förståelse av inte bara hur barn påverkas av krigssituationer, utan även hur barn finner sig till rätta och hanterar sin egen situation i krig. I diskussionerna drog många konferensdeltagare paralleller till vår egen tid och inte minst till hur nationella stämningar och bilder av fienden kommit till uttryck i samband med det senaste Irak-kriget.

Kulturproduktion för barn

Frågor om nationsskapande processer är och har varit viktiga element även i fredstid, inte minst när det handlat om den kultur som producerats. Två intressanta kontrasterande exempel var Jacqueline Olich's paper om Sovjetunionen under mellankrigstiden och Richard Jobs arbete om Frankrike under efterkrigstiden. Olich betonade hur Stalins socialistiska projekt drevs i relation till barn i förskoleåldern. En mängd barnböcker trycktes och det heroiska i revolutionen och ett radikalt modernt och modernistiskt medborgarideal betonades. Kulturen lyftes fram som en potential för att förändra politiska identiteter och synen på staten och nationen. Tanken var att barnen skulle bli bärare av en Stalinistisk socialistisk framtidsvision. Olich framhöll därmed den optimism som nationella, kommunistiska projekt av den här typen burit på. I en diskussion lyftes det fram att forskningen har tenderat att betona de totalitära aspekterna i den här typen av politiska projekt i framför allt Sovjetunionen och Nazityskland. Jobs visade dock att även fransk efterkrigspolitik egentligen hade liknande anspråk även om de kulturhus för ungdomar han talade om snarare startades och drevs på frivillig basis och lokal nivå än genom en centralistisk statligt styrd politik.

Liksom Olich påpekade Jobs kulturens roll för att inpränta nya nationella identiteter, i Jobs exempel hos den unga franska efterkrigsgenerationen. Efter Vichyregimens fall, i en tid av oro och kulturell vilshenhet om vad som var "franskt", organiserades kulturinstitutioner där alla ungdomar skulle formas av ideal och själva forma ett medborgarskap där jämlikhet och tolerans var centrala begrepp. Det ansågs särskilt viktigt att få dem som var exkluderade från eliten att delta i de kulturella aktiviteterna, i synnerhet ville man involvera ungdomar från de lägre klasserna och från skilda etniska bakgrunder. Bakom detta fanns en stark tilltro till kulturens identitetsskapande kraft, snarare än till blodets betydelse för att skapa en fransk nationell identitet. Jobs framhöll att idealen överensstämde med dem som samtidigt återgavs i skolböcker och via det nationella undervisningsväsendet. Därmed tränades de unga till samma sorts ideal på fritiden via kulturhusen som de mötte via undervisningen i skolan. Ett resultat blev att uppfattningarna om vad som var franskt homogeniserades. Det nya i den här typen av identitetsskapande processer var, enligt Jobs, att ungdomen fungerade som den normativa gruppen i samhället. Denna iakttagelse kunde måhända använts som

utgångspunkt för en fördjupad diskussion om varför barn och ungdomar kommit att få så stor betydelse i nationsskapande processer. Vidare illustrerar exemplet behovet av att bredda diskussionen samt vikten av att placera barns och barnomens historia i relation till andra betydande historiska processer.

Kropp och hälsa

En aspekt av den betydelse som har tillskrivits barn i statens skapande och uppriktthållandet av den moderna, demokratiska och framgångsrika nationen är det symbolvärde som givits barns och ungdomars kroppar. Föreställningar om kropp, kroppslighet och hälsa behandlades vid ett flertal sessioner. Betydelsen av barns kroppar förklarades i relation till byggandet och bevarandet av nationen. I sin Foucaultinspirerade analys uppmärksammade Amanda Brian exempelvis betoningen av barns kroppar och kroppsliga utveckling i de olika pedagogiska manualer för skolor som utarbetats av den tyska child studies-rörelsen i Tyskland vid sekelskiftet 1900. I dessa beskrevs barns kroppar som instabila och sjukliga och de måste därför noggrant studeras, kartläggas och formas för en normal hälsosam utveckling. I Rachel Schulmans analys av de kartläggningar av hälsa och fysik som gjordes bland den brittiska arbetarklassens barn lyftes samtidens oro för en svag fysisk hälsa fram. Identifierandet av det bristfälliga bildade utgångspunkt för definierandet av dess motsats, det önskvärda – det som skapade det genuint brittiska, det som kunde garantera imperiets fortlevnad. Schulmans bidrag knyter an till en omfattande forskning som just betonat imperiebyggarnas rädsla för en bristande barndom, och inte minst vad den skulle kunna leda till för det brittiska imperiet.

På ett liknande sätt tolkade Katharine S Bullard framväxten av United States Children's Bureau som ett viktigt led i nationsbildning och imperialistisk expansion. Intresset för barns fysiska hälsa handlade lika mycket om att skapa goda framtida medborgare som om att etablera en sund barnavård genom vilken USA kunde framstå som ett föredöme för andra länder. Bilden av barnet i nationens tjänst blev kanske ännu tydligare i Carita Constable Huangs paper om hur hälsoorganisationer liknade barn vid soldater som hade att försvara sin nation, alternativt vid boskap, grödor eller maskiner som hela tiden måste skötas, underhållas och tuktas för att bli framtida nyttiga medborgare.

Även under 1950-talet fördes en intensiv diskussion om amerikanska barns fysiska hälsa. Bakgrunden var nu att europeiska barn hade visat bättre resultat i olika fysiska test. Enligt Shelley McKenzie framställdes det av den statliga kommission som bildades, och den massiva upplysningskampanj som bedrevs, som en patriotisk plikt att vara i god fysisk form. Även McKenzie visade således hur barns kroppar och fysiska form på detta sätt knöts till nationens framtid. I Caroline Hinkle McCamants paper, som handlade om det så kallade "pojkkonceptet" i USA under perioden 1880–1920, knöts diskussionen om barns kroppar

samman med föreställningar om inte bara hälsa och moral, utan även kön. En intressant parallell till detta var Luke Springmans bidrag som behandlade Tyskland under mellankrigstiden. Här var det den unga kvinnans atletiska kropp som fick symbolisera nationens styrka. Springman visade hur den kvinnliga kroppen under denna period blev en sinnebild för kulturell hälsa.

Diskussionen om barns kroppar och fysiska hälsa som symbol för den livskraftiga nationen har flera intressanta poänger. Möjligen skulle den ha tjänat på en tydligare koppling till en analys av barndomens förändrade innebörder. En fråga som hade kunnat ställas är vad fokuseringen på kropp och fysisk hälsa hade för betydelse för hur föreställningar om barn, den ideala barndomen, och barns bästa har förändrats över tid. Exempelvis hade en problematisering av det förra seklets beskrivningar av barn som framtidens hopp synliggjort det synsätt som föregått vår egen tids föreställning om det kompetenta barnet.

Sexualitet, ungdom och moral

Ytterligare aspekter av kropp och kroppslighet är sexualitet, ungdom och moral, vilket behandlades i flera paper på konferensen. Tonåringen, och särskilt tonårsflickan, var här en central figur. Tonåringens sexuella potential beskrevs därvid både som löftesrik och hotfull. Enligt Susan Ferentino ändrade reklam riktad till amerikanska tonårsflickor under 1940-talet karaktär i den meningen att den kom att övergå från att locka med popularitet i allmänhet till att spela på sexuell åtråvärldhet. Tonåringens sexualitet blev något lekfullt och eftersträvansvärt, vilket i viss mån uppmuntrades av vuxenvärlden. Ferentino menade att det var uttryck för en ny syn på sexualitet – både pojkars och flickors. Ilana Nash beskrev dock bilden av tonårsflickans kropp och sexualitet, i reklam såväl som filmer och böcker, som symbol för den nationella amerikanska idén som något komplext. I de filmer som Nash analyserat tillskrevs tonårsflickan två sinsemellan motstridiga funktioner. Hon var dels ett hot mot moraliska värden och den sociala ordningen, dels den ultimata ikonen för vad som betraktades som sunda och goda amerikanska värden. Den självständiga tonårsflickan utmanade normen för det accepterade sexuella beteendet genom att balansera på gränsen för det tillåtna. Den starka kopplingen till patriotism, där flickornas umgänge med amerikanska soldater kunde tolkas som en viktig insats för nationen, gjorde dock att tyngdpunkten lades vid det tillåtna. Det omvända gällde däremot när tonårsflickors sexualitet kopplades till diskussionen om en ökande ungdomsbrottslighet. Det uppstod en rädsla för att flickor skulle uppvisa ett kriminellt beteende som vanligtvis förknippades med pojkar. Enligt Ann Kordas byggde populärkulturella framställningar av kriminella tjejgäng i efterkrigstidens USA på en manlig oro för kvinnors ökade självständighet.

De flesta paper som handlade om sexualitet, ungdom och moral rörde amerikanska förhållanden. Därför hade det varit intressant att diskutera huruvida

tonåringens symbolstatus var unik för det amerikanska samhället eller om efterkrigstidens ungdomskulturer med nya synsätt på tonårsflickans sexuella utstrålning hade motsvarigheter i andra länder. En annan intressant fråga är vilken betydelse fokuseringen på tonåringens sexuella potential har i förhållande till ett generationsperspektiv vad gäller synen på yngre barn och gränsdragningar mellan barndom och ungdom samt ungdomstiden och vuxenblivandet.

Barn och kampen om rättigheter

I mycket av den barndomshistoriska forskningen har klass såväl som genus tjänat som viktiga analysredskap. Ytterligare ett sådant redskap som kanske har varit särdeles betydelsefullt i den amerikanska forskningen är etnicitet eller ras. Flera bidrag på konferensen visade hur bilden av barn har använts både i medborgarrättsrörelsen och i argumentationen för av staten vidtagna åtgärder i relation till den afroamerikanska befolkningen.

Rebecca de Schweinitz visade i sitt paper hur afroamerikaner i medborgarrättsrörelsens kampanjer liknades vid barn för att på så vis förändra bilden av den afroamerikanska befolkningen. Genom att framställa svarta som barn och därmed oskyldiga, hjälplösa offer blev det legitimt att staten agerade som ställföreträdande förälder och skyddade deras rättigheter. Samtidigt har denna strategi enligt de Schweinitz bidragit till att upprätthålla afroamerikanernas status som en specifik och därmed segregerad grupp. Susan Braggs visade på ett liknande sätt hur bilder av glada, friska svarta små barn användes för att skapa bryggor till den vita medelklassen och på så vis förbättra afroamerikanernas villkor. Dessa bilder av svarta barn stod i skarp kontrast till hur vita framställde dem, nämligen som elaka, trasiga och hotfulla. Genom att framställa svarta barn enligt samma konventioner som vita barn producerades föreställningar om likhet och lika rättigheter. Men ökade rättigheter och minskad segregation vanns därmed enligt Bragg till priset av inordning i en medelklassnorm definierad av vita. Det huvudsakliga intresset i både de Schweinitz och Braggs paper var vad liknelsen vid och bilden av barn innebar för föreställningarna om afroamerikaner. I fokus stod således den afroamerikanska historien. I ett barndomshistoriskt perspektiv hade det emellertid varit minst lika intressant att fråga vad denna liknelse och användning av bilder på barn säger om föreställningen om barn och barnets symbolvärde.

I de Schweinitz och Braggs paper gällde intresset för barn främst den roll som bilden av barnet spelade i en medborgarrättsrörelse. Överhuvudtaget beskrivs barn i de hittills refererade konferensbidragen främst som mottagare av och föremål för statliga åtgärder och kulturproduktion, som avbildade och skildrade i reklam och populärkultur eller som använda i en kamp för rättigheter. I det följande fokuserar vi istället på barns och ungdomars aktiva förhållningssätt till staten och dess institutioner.

Gael Graham beskrev i sitt paper om 1960-talets studentrörelse bland high-school-elever ungdomars kamp för sina egna rättigheter. Upproret handlade om att öka elevernas inflytande över dels undervisningen, dels skolan i övrigt, liksom elevernas individuella rättigheter och friheter att bära de kläder och frisyrer de ville. Åtskilliga fall gick till domstol, i vilka eleverna ofta fick rätt. Enligt Graham kan studentprotesterna därför sättas i samband med synliggörandet av barn som amerikanska medborgare.

I Grahams paper skildrades barn och ungdomar som sina egna företrädare gentemot staten och de begränsningar dess institutioner, som skolan, ställde upp för deras individuella fri- och rättigheter. Staten utgjorde själva förutsättningen för att en ungdomsprotest eller revolt skulle vara möjlig. I Michael Willards paper ställdes istället frågan vad som händer med protesten i ungdomskulturer i det statslösa samhället, varvid han syftade på det sena 1900-talets USA. Det faktum att det saknas statliga interventioner att protestera mot har gjort staten allt mindre synlig och härigenom har ungdomskulturer berövats sin politiska potential. Istället har kulturerna kommersialiserats alltmer, inte bara utifrån, utan även inifrån av ungdomarna själva. Willard menade att ungdomar i exempelvis skatekulturen inte längre bara är konsumenter, utan också producenter i allt större utsträckning. Ett extremt uttryck för marknadsstaten är alla de unga som mot betalning, och ofta helt utan sociala- eller hälsoförsäkringar, utför halsbrytande tricks på sina skateboards. En protest mot en sådan stat framstår som fjärran, eftersom det skapats ömsesidiga beroendeförhållanden mellan ungdomarna och marknadsstaten.

Ungdomarna försörjer sig alltså på sin hobby som professionella skateboardåkare, men Willard väljer att beskriva dem som exploaterade barnarbetare. På så vis utesluts en tolkning av ungdomarna som entreprenörer och självständiga aktörer i relation till vuxna. Vad som hade varit intressant att diskutera i relation till detta är hur stort mått av ekonomisk självständighet som ryms inom ramen för vår föreställning om barndomens innebörd. Hur aktivt, självständigt och kompetent kan ett barn vara utan att upphöra att betraktas som ett barn? Och hur skiljer sig dessa föreställningar om barn och barndom mellan olika kulturella, sociala och historiska kontexter?

Avslutande reflektioner

Utan tvekan visade konferensen exempel på god och intressant forskning med stor potential. Det var emellertid kännetecknande att barn som sådana inte alltid var fokus för forskningen, vilket tenderade att underordna intresset för barn och barndomsforskning under andra frågor. Barnforskning kan behöva utvecklas genom att just barndomens förändring problematiseras på ett liknande sätt som skett vad gäller kvinnor inom genusforskning. Det är särskilt viktigt att diskussionen om barns aktörskap och samhällsinflytande fördjupas. Precis som inom

kvinn- och genusforskningen är det problematiskt att barnforskning lätt associeras med specifika moraliska eller politiska agendor med normativa utgångspunkter för hur barns villkor bör te sig. Dessa är inte alltid explicita men påverkar såväl berättandet som de frågor som ställs och de metoder som kommer till användning. Eftersom moraliska agendor ter sig olika i olika länder och svarar mot olika professionella perspektiv och traditioner är det viktigt att värdefrågor problematiseras och diskuteras.

Forskningsfältet engagerar av allt att döma forskare med skilda disciplinära bakgrunder. En del presentationer tog visserligen sin utgångspunkt i en noggrann problematisering och kontextualisering – diskussion av metod och materialets generaliserbarhet – men det tillhörde dessvärre det ovanliga. Flera bidrag hade vunnit på att stipulera åtminstone provisoriska definitioner av begrepp som staten, professionella, barn, ungdom, organisationer etcetera. Dessa begrepp kan stå för helt olika saker i skilda kontexter och därför är tydlighet mycket viktigt. Just eftersom forskningsområdet är mångvetenskapligt skulle det tjäna på en utveckling av diskussioner kring grundläggande förutsättningar som centrala begrepp, teoretiska anslag, metoder och forskningstraditioner för att uppnå större klarhet. På denna punkt finns på sikt utrymme för många intressanta diskussioner och insikter om vad studier av barns historia och barndomens konstruktioner kan ge.

Trots dessa invändningar är helhetsintrycket övervägande positivt. Konferensen visade ett forskningsfält i stark utveckling med många skilda traditioner och också en vilja till dialog mellan olika förhållningssätt. Det är ett hoppfullt tecken att så många forskare har velat träffas för att föra dessa diskussioner om barns och ungdomars historia. Det är så forskning utvecklas.

*Judith Areschoug, Thom Axelsson, Thomas Dahl, Eva Gullberg,
Anne-Li Lindgren, Cecilia Lindgren, Jonas Qvarsebo & Bengt Sandin.*

Tema Barn, Linköpings universitet.